

IN MEMORIAM

HILDING KJELLMAN



Landshövding Hilding Kjellman.

Föga kunde Upplands fornminnesförenings styrelse ana, då vi på Hilding-dagen 21 febr. 1953 uppvaktade landshövding Kjellman för att överlämna den åt honom som festskrift ägnade årsboken *Uppland 1952*, att vi redan i årsboken 1953

skulle ställas inför det bittra att där nödgas införa hans nekrolog. Vi hade väntat att i ännu många år få se vår förutvarande ordförande, Disa Gilles vördige ålderman, mitt ibland oss. I sanning är det smärtsamt för vår fornminnesförening att icke längre kunna få åtnjuta denna förmån.

För Hilding Kjellman var omsorgen och vården om hembygden och dess minnen en fullständigt självklar sak. Han var den genuine hembygdsvårdaren. Aldrig kunde han glädjas mera än då han fick deltaga i och medverka i en hembygdsfest, om än aldrig så blygsam, eller då en kommunal eller annan myndighet hade fattat ett för ett hembygdsärende positivt beslut. Å andra sidan kunde han icke vara mera djupt bedrövad eller tillbörligt förtörnad då ute i en bygd ett kulturminnesmärke, en vacker traditionsrik byggnad eller något liknande, i ett ovist förnyelsenit fick skatta åt förgängelsen. Det är möjligt att det var några dylika bittra erfarenheter, som kom honom att med ännu större iver verka för hembygdsvårdens sak, vars krona blev att han till hembygdsrörelsens och all annan kulturell verksamhets stöd i sitt hemlän vid sin avgång som länschef överlämnade den stora, honom ägnade länsinsamlingen.

Men Hilding Kjellman var icke den, för vilken den närmaste bygden begränsades av den slutliga horisonten. Han såg den sunda lokala hembygdsrörelsen i ett större sammanhang. Han gladdes lika mycket åt dess framgångar, vare sig de infunno sig högt uppe i Lappland eller långt nere i det soliga Provence. Han var kosmopolit. Han ville att alla människor, utan alla skrankor och var de än befunno sig, skulle vara besjälade av traditionsbevarande strävanden, emedan han i sådana såg tecken på andlig styrka.

Upplands fornminnesförening, som på ett särskilt sätt hade förmånen att få rå om Hilding Kjellman, sörjer djupt bortgången av sin store befrämjare och hembygdsvän. Hans ljusa, vördade minne skall hos oss leva genom tiderna.

Nils Sundquist

HJALMAR HAMMARSKJÖLD



Hjalmar Hammarskjöld.

Hjalmar Hammarskjöld, nestorn bland Upplands fornminnesförenings hedersledamöter, följde genom åren föreningens öden med levande intresse. Han hann också bli rotfast upplänning under sina många verksamhetsår på Uppsala läns landshövdingestol. När Uppsala radiostation invigdes 1926 höll

landshövding Hammarskjöld ett ståtligt, väl genomtänkt invigningstal och några rader därur — det publicerades i extenso i Upplands fornminnesförenings tidskrift 43: 1 — vittna värtaligt om den vittberömde länshövdingens förmåga att i några få ord fånga fornstämning och historisk melodi hos den trakt, som omgav honom: »Den svenska bygd, varifrån dessa ord utgå, är icke allenast budkavlarnes och runstenarnes bygd, den är även Upplandslagens och tingens, konungasätenas och ärkebiskopsstolens, Birgittas och den evangeliska bekännelsens, fornborgarnes och ledungens, vetenskapens, hammarens och plogens. Denna bygd gömmer minnet av Gustaf Vasas födelse och läroår, av Gustaf Adolfs största och hjältemodigaste beslut, av Carl Gustafs korande och kröning. Den lämnar plats åt den svenska lärdomens högborg och åt den svenska kyrkans centralhelgedom. Floden, som från Dannemoras järnbäraland genom uråldriga odalfält flyter mot Mälaren och rikets huvudstad, kan på sin väg härförbi, enligt en upplandsfödd skalds ord, spegla både lärosal och vasaborg och katedral.»

Betecknande för Hj. Hammarskjölds välvilliga inställning till kulturhistoriskt upptecknings- och forskningsarbete i sitt län är att han med glädje mottog kallelsen att bli Enköpings klosterförenings hedersordförande. Även om det endast blev någon gång som hedersordföranden blev i tillfälle att leda föreningens förhandlingar, bevarar vi minnet härav som ett förpliktande arv för framtiden.

Nils Sundquist

WERA VON ESSEN

I en ålder av 63 år bortgick 4 maj 1953 friherrinnan Wera von Essen, f. Lagercrantz, änka efter kabinettskammarherren friherre Fredrik von Essen, ägare av Salsta, Vattholma och sedermera också Skoklosters egendomar.

Hennes far var officer och en mycket framstående sådan,



Wera von Essen.

som säkerligen skulle ha gått långt, om ej en tidig död stäckt hans bana — han avled som chef för Älvsborgs regemente under pågående manöver. Modern var född de Kantzow och var en begåvad och charmfull dam, synnerligen musikalisk och som ung flitig deltagare i societetens amatörspektakler. Mormadern, Edward Bosanquet Baron S:t George de Kantzow, student i Uppsala 1846, sedermera legationsråd m. m., var en blandning av svensk och engelsman. Mormodern, Emelie Perestrello de Vasconcellos, var portugisiska, vacker och med kol svart hår ännu på gamla dagar. Hon var ytterligt temperamentsfull och för svenska förhållanden mycket originell. Hennes sprudlande konversation glömmar man aldrig. Den fördes på franska, men med dotterdottern talade hon portugisiska — att döma av hennes blickar och minspel använde hon detta

språk för att göra kommentarer om de närvarande. Jag minns att Wera von Essen måste hålla sig för munnen för att dämpa sin skrattlust, när den gamla damen avfyrade sina för det övriga sällskapet oförståeliga kvickheter.

Wera von Essen hade ärvt mormoderns sätt och utseende. Hon chockerade inte sällan folk med sitt livliga temperament. På sammanträden i Upplands fornminnesförenings styrelse, Disanämnden och hemslöjdsföreningens styrelse — i de två sistnämnda var hon vice ordförande — kommo inläggen snabbt och ofta träffsäkert. Hon hade tagit till sin speciella uppgift att driva på förhandlingarna, som i hennes smak voro alldeles för omständliga. »Det måste *hända* någonting» var ett uttryck som hon ofta använde. Hon lagade också så att det hände saker och ting. Det hade — för att ta ett enda exempel — inte varit möjligt att planera den första stora Disafesten i Gamla Uppsala utan hennes optimism och drivande kraft. Festen var faktiskt något av ett ekonomiskt äventyr, omkostnaderna, som de mera försiktiga styrelseledamöterna med all rätt bävade för, uppgingo till tolv tusen kronor. Men nettot blev större! När vi efter någon tid åter fingo ekonomiska bekymmer för fri-luftsmuseet, som slukade tusenlappar på löpande band, övertalade hon skattmästaren att testamentera en rund summa till verksamheten. »Jag tycker att vi två som *äger gårdar* ska hjälpa till», sa hon, »och jag skall lämna samma summa som häradsdomarn.» Vid rådhusrätten i Uppsala lagfors en handling, som kom rättens ledamöter att spärra upp ögonen — ett gemensamt testamente av häradsdomare Erik Edvard Eriksson i Fullerö och friherrinnan Wera von Essen på Salsta. Sedermera lämnade testatorerna beloppen kontant. Själv tyckte Wera von Essen inte att testamentet var på något sätt ovanligt. Hon älskade inte vanda hjulspår.

Hennes spontanitet gjorde ju henne inte särskilt lämpad för parlamentariska förhandlingar och former. När hon skulle tjänstgöra som ordförande i hemslöjdens styrelse begärde hon ytterligt utförliga fuskklappar: »skriv upp allting som jag är *tvungen* att säga», sa hon.

Men när hon någon gång kunde förmås att hålla ett föredrag var hon helt enkelt strålande. Ett av de bästa föredrag jag någonsin hört var det som Wera von Essen höll på Uppsala Arbetarinstitut hösten 1937 om livet på en herrgård. Det var kort, men oerhört innehållsrikt, och det hölls utan manuskript — tyvärr, ty denna skildring av herrgårdens vardagsliv hade varit förtjänt av en publicering. Vid ett annat tillfälle höll hon på Nannaskolan ett föredrag om Portugal, iklädd en särdeles färgsprakande portugisisk folkdräkt — det var också en upplevelse.

På Salsta slott, vars restaurering hon hade genomfört — det stod praktiskt taget öde när hon gifte sig — var Wera von Essen en oerhört gästfri värdinna. Festerna bekostades ej sällan — som hennes make en gång berättade — av inkomsterna från hennes berömda stam av lantrasfår. Hon höll middagar för kulturhistoriker från alla länder och mottog ibland — i omgångar — hela Upplands nation, där hon var hedersledamot. Hon hade en särskild förmåga att få varje gäst, även den obetydligaste, att känna sig välkommen. Salsta slott visade hon gärna för besökare, t. o. m. för tillfälligtvis anlända turister, och hennes visningar voro späckade med intressanta detaljer — också om slottsspökena, som hon faktiskt blint trodde på.

Den dag Wera von Essen fyllde femtio år hade hon rest bort för att undandra sig uppvaktning. Jag spårade henne emellertid till sonen Rutger, då bosatt på Djurgården i Stockholm, och mottogs av Wera von Essen med de icke särskilt vänliga orden: »Vad har du här att göra, vi träffades ju i förrgår?» Min uppgift var emellertid att överlämna det dagen förut färdigställda exemplaret n:o 1 av den genom hennes vänners försorg tillkomna festskriften »Upländsk bygd» — en ganska ovanlig hyllning till en kvinna. Wera von Essen, för vilken vi hade lyckats hålla saken fullständigt hemlig, kunde inte behärska sin rörelse. Tårarna tillrade utför kinderna och hon snyftade fram: »Så glad har jag inte varit sen jag fick Utte och Pelle.»

Sådan var Wera von Essen, en levande, impulsiv och färgstark personlighet, en av de få — och en människa, som lämnar ett stort saknadens tomrum efter sig i Uppland.

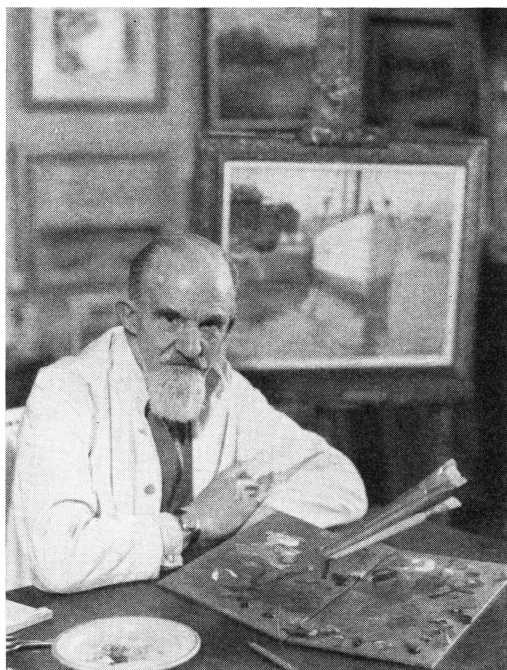
Nils Ålenius

JOHN ÖSTERLUND

Upplands fornminnesförenings hedersledamot konstnären John Österlund gick 17 febr. 1953 ur tiden. Född i Stockholm 21 aug. 1875 studerade han dekorativt måleri vid Tekniska skolans högre konstindustriella avdelning i Stockholm, var elev vid Konsthögskolan — som han 1903 lämnade med kanslersmedalj — och fullbordade sin utbildning under resor till Europas konstcentra.

John Österlund kom snart, jämte sin maka Mathilde Wiger, att räknas till de allmänt kända uppsalamålarna. Gotland och västkusten blevo dock platser, som John Österlunds pensel aldrig upphörde att föreviga. Sin kärlek till det ålderdomliga och pittoreska Visby har han bl. a. redovisat i den bok om Visby, som han illustrerade åt Carl R. af Ugglas, och varje sommar under en lång följd av år återvände han till sitt kära Mollösund med dess färgrika fiskelägesmiljö. Som målare hade John Österlund sina rötter i 1890-talets nationalromantik.

Framförallt var det i sin egenskap av konservator av oljemålningar och kyrkmålningar, som John Österlund skaffade sig ett namn. Här uppnådde han många goda resultat. Med stor omsorg och inlevelse restaurerade han medeltida kalkmålningar i kyrkor runt om i Uppland och i angränsande landskap, såsom i Upplands-Ekeby (1927), Stavby, Roslagsbro, Vaksala (1928), Ärentuna, Skogstibble (1929), Åkerby, Junkil, Vänge, Bälinge, Husby-Långhundra, Vidbo, Lunda, Östuna, Haga, Fresta, Hammarby, Vallentuna, Hökhuvud, Järlåsa, Sala landsförsamling, Kumla, Tortuna, Möklinta, Huddunge, Vittinge, Kila, Aspö (vid Strängnäs), Botkyrka, Grangärde (samtliga under 1930-talet), Norrtälje, Odensala,



John Österlund.

Husby Rekarne och Torsåker (under 1940-talet). Österlund var därtill skicklig modellbyggare. Av hans hand föreligga bl. a. den berömda modellen av Stockholms slott Tre kronor i Stockholms stadsmuseum samt modeller i Statens historiska museum och Göteborgs kulturhistoriska museum. John Österlund var under ett antal år vice ordförande och de senaste åren ordförande i Upplands konstförening.

N. S.

LOUIS DE GEER TILL LEUFSTA

När för några år sedan Skandinaviska museimannaförbundet samlades till kongress i Stockholm ingick i programmet också exkursioner till kulturhistoriskt intressanta platser i



Louis de Geer.

skilda delar av Sverige. Ett rikt och omväxlande program erbjöds de många hundra deltagarna, och då ett besök vid alla de erbjudna platserna skulle bli för mäktigt, fick var och en utvälja något av de olika färdalternativen. Som huvudpunkt på ett av dem stod ett besök vid Leufsta slott i norra Uppland. De som valde detta senare alternativ, och de voro många, hade inte någon anledning att ångra sig. Ty det blev en, enligt samstämmig utsago, enastående upplevelse. Icke bara därför att slottets herrskap, friherre och friherrinnan Louis de Geer, själva voro de mest sakkunniga ciceroner eller för den i sanning charmanta lunch, vartill de nordiska resenärerna inbjöds, utan även därför att man fick komma till en miljö, som på det mest lysande sätt — genom herrgårdsgemakens utsökta inredning och dess mobiliers höga konstnärliga standard — gav sitt vittnesbörd om den gamla uppländska bruks-

kulturens högtstående förfining. Den som skriver dessa rader har sällan känt en sådan stolthet över att vara upplänning. Med sitt charmanta sätt, sin belevnhet och älskvärdhet hade Louis de Geer vid ett dylikt mottagande utsökt tillfälle att utöva sin ouppnådda roll som uppländsk kulturambassadör.

Redan under studenttiden hade Louis de Geer gjort sig känd och uppskattad för sina allmänna intressen och kom med tiden att beklädas med många förtroendeposter och hedersuppdrag. Inom Lövsta socken vann han stor och berättigad popularitet och i förvaltningen av det de Geerska fideikommisset fullföljde han föredömligt sin ätts traditioner. Utom Leufsta innehade han även fideikommissesegendomen Stora Väsby i Upplands Väsby. Hans kultur- och hembygdsintresse förde honom in i Upplands fornminnesförenings styrelse, som han tillhörde i många år; han var även medlem i den tidigare kommittén för ett landskapsmuseum i Uppsala.

N. S.

Louis de Geer var född i Genève 1888 och son till generalkonsuln friherre Carl Fredrik de Geer och hans maka f. Krieg. Efter jur. kand.-examen i Uppsala 1916 och tingstjänstgöring trädde han i diplomatiens tjänst och blev legationssekreterare i Rom och sedermera i Bern för att därefter tjänstgöra i utrikesdepartementet som utrikesministerns sekreterare. Denna tjänst lämnade han 1928 i och med att han blev innehavare av det stora de Geerska fideikommisset. Det var endast denna omständighet som gjorde att han avbröt en framgångsrik diplomatisk bana, som han med sin skicklighet, sin gedigna bildning och sin intima kännedom om olika nationers sätt att vara och se på tingen hade stora förutsättningar för. Han kvarstod som legationsråd i disponibilitet och senare som ministre plénipotentiaire och hade fortsatt kontakt med utrikesdepartementet som introduktör för främmande sändebud under åren 1928—50, en post som han beklädde med mycken verve. Kammarherre 1927 blev han 1950 överceremonimästare. Louis de Geer avled 20 april 1953.

DE NYA MEDALJÖRERNA

Vid Upplands fornminnesförenings årsmöte i Söderfors 31 maj 1953 tilldelades nämndeman SAMUEL SELLIN, Tegelsmora, f. kassör JOHN SÖDERGREN, Tegelsmora, och folkskollärare MANFRED OHLSON, Rådmansö, föreningens förtjänstmedalj. De medaljerade teckna här nedan drag ur sin kulturminnesvårdande verksamhet.

SAMUEL SELLIN

Mina föräldrar, båda härstammande från uppländska bondehem, övertog år 1885 en fjärdedel av min moders fädernegård, som då delades mellan fyra syskon. Här uppfördes samma år erforderliga byggnader och grundades det småbruk, å vilket de försörjde sig och familjen — omsider fyra barn — av vilka undertecknad, född 28 jan. 1882, var äldst och ensam manlig i barnkullen.

Min skolgång slutade efter fem år, trots att sex år annars var det normala. Med hänsyn till mitt kunskapsmått bifölls nämligen min faders framställning om befrielse från det sjätte året. Han hävdade nämligen att det var bättre att »ungarna» vid den åldern fick vara hemma och göra nytta än att så där »gå och slå dank» och lära sig allehanda ofog. Kontakt med det praktiska arbetet fick man alltså i mycket unga år. Redan 1899 dog min fader efter två års oförmåga till arbete. Detta medförde ytterligare skärpning av arbetsbördan, vartill kom ansvaret för ledningen av det manliga arbetet, vilken annars min far, trots sin sjukdom, hade utövat.

Min mor, en kärnkvinna som få — hon dog först i sitt 92:dra år i samband med en olyckshändelse — såg nu som sin uppgift att dels medverka till att småbruket bevarades i släktens ägo och dels att barnen uppfostrades till samhällsnyttiga individer. I detta senare fall ansåg hon i likhet med min far att den praktiska dugligheten var av största värde. Att den manlige 17-åringen sattes i arbete var för henne naturligt. Att min håg, vid den tiden, var riktad på